GABRIEL VASILIU

CATEDRA DE LIMBA ROMÂNĂ DE LA UNIVERSITATEA DIN CLUJ ŞI SEXTIL PUŞCARIU

1. Catedra de limba română este printre primele din cadrul Universităţii clujene; ea s-a înfiinţat din primul an al apariţiei instituţiei în oraşul de pe Someş (1872). În 1896 trecuseră 24 de ani de la prima zi când şi-a deschis porţile, şi în „Almanahul «Minerva»" Universitatea clujeană era enumerată printre cele 159 din Europa, criteriul fiind numărul studenţilor înscrişi. (Şi în zilele noastre funcţionează acest criteriu.) La acea dată, la Paris erau 11 755 de „ascultători", la Berlin, 9 375; la Viena, 7 012; la Budapesta, 4 497; la Moscova, 3 736; la Praga, 2 760; la Roma, 1 994; la Bucureşti, 1 265; la Heidelberg, 1 179; la Strasbourg, 1 073; la Cluj, 968; la Zagreb, 473 (vezi Farkas 1896–1897, p. 131). Într-un interval scurt, numărul studenţilor a crescut de la 702 la 968, fiind şi acest fapt o dovadă a prestigiului de care se bucura Universitatea. Studenţii care frecventau cursurile Facultăţii de Litere şi Filosofie erau într-un număr apreciabil. Într-o istorie a Universităţii clujene, completă şi redactată după modelul întâlnit la universităţi de prestigiu, ar trebui să întâlnim o parte cuprinzând informaţii despre toate cadrele didactice care au predat şi despre lucrările lor mai importante, precum şi un capitol separat consacrat celor care au condus departamentele Universităţii.

Primul titular al disciplinei „Limba şi literatura română" a fost Grigore Silaşi (1836–1897). A predat între anii 1872–1886, timp de 14 ani.

La începutul secolului XX, Ov. Densusianu (1905, p. 241) scria:

> „Într-o vreme,Transilvania era ţara filologilor. Aici se făureau teoriile asupra limbii, aici se scriau gramatici, de aici plecau părerile care aveau să ne lămurească asupra originei graiului nostru şi să ne dea îndrumări pentru chipul cum să scriem şi să dăm o înfăţişare mai românească cuvintelor. Şi oricine trecuse prin şcoală – prin şcoala de la Blaj, mai ales, se credea în stare să facă filologie şi să dea sfaturi. Era vremea când transilvănenii se năşteau filologi – în altă parte se spunea că românul se naşte poet... Un filolog era pe atunci un *apostol* mai mult decât un om de ştiinţă".

Catedra de limba română a avut în componenţa ei, de-a lungul celor 142 de ani de existenţă, personalităţi de referinţă din domeniul filologiei. Au condus acest departament (uneori au fost singurii membri, cum a fost cazul lui Grigore Silaşi), în ordinea ocupării funcţiei, Grigore Silaşi, Gr. (Gergely) Moldovan, *Sextil Puşcariu,* Alecu Procopovici, Ştefan Paşca, Dimitrie Macrea, Romulus Todoran, Mircea Zdrenghea, D. D. Draşoveanu, Gligor Gruiţă, Elena Dragoş, G. G. Neamţu. La ora actuală, catedra este condusă de Daiana Cuibus.

BDD-V686 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:07 UTC)

Până la preluarea conducerii de către Sextil Puşcariu, care a fost primul Rector al Universităţii clujene, după ce Transilvania a intrat în componenţa Regatului României, au mai îndeplinit această funcţie Grigore Silaşi şi Grigore Moldovan.

Grigore Silaşi a urmat studiile la Năsăud, Dej şi Viena, unde şi-a luat doctoratul în filologie (în 1862). După zece ani, va fi numit titularul Catedrei de limba română de la tânăra Universitate din Cluj. Nu ne vom opri asupra zbuciumatei vieţi a profesorului, care a pătimit, în primul rând, din cauza faptului că a dorit ca predarea cursurilor să se facă în limba română, fapt ce nu era pe placul oficialităţilor de la Budapesta. Ca recunoaştere a meritelor sale, a fost ales membru de onoare al Academiei Române. Vom enumera selectiv câteva titluri din lista sa de lucrări, unele publicate sub formă de articole, altele fiind cursuri predate studenţilor: *Vocabularul si versificaţia limbii române*; *Poetica românească*, *Elementele limbii arabe în comparaţie cu cele semitice*, *Gramatica românească*, *Elemente de fonetică a limbii române*, *Originea şi evoluţia istorică a limbii române*, *Derivarea în limba română*, *Dialectul macedoromân în comparaţie cu dialectul dacoromân*, *Istoria lingvisticii româneşti începând cu sfârşitul sec. XVIII*, *Dialectul istroromân şi meglenoromân în comparaţie cu cel dacoromân*, *Puterea de viaţă internă a limbii şi influenţa externă asupra acesteia*, *Să latinizăm ori ba?*, *Oare mai ales din franceză să împrumutăm?*, *Ortografia română cu litere latine între 1847 şi 1860*. La această listă selectivă se pot adăuga şi cursurile şi articolele care au ca subiect literatura română. Lucrarea care-l impune printre lingviştii de seamă ai secolului XIX din Transilvania este *Renaşterea limbii româneşti în vorbire şi scriere* (fasc. 1 – Cluj, 1879; fasc. II – Gherla, 1881 şi fasc. III – Gherla, 1885). În hăţişul teoriilor privitoare la istoria limbii române, lingvistul clujean nu a ignorat părerile înaintaşilor şi contemporanilor. Gr. Silaşi împărtăşeşte ideea că limba şi poporul român s-au format atât în nordul, cât şi în sudul Dunării:

> „Dunărea, fluviu rege [...], este mai vârtos mijlocul de legătură între fraţii de un sânge sau de o limbă, decât un zid despărţitor".

Profesorul a acordat un loc important în studiile sale dovedirii cu argumente solide a latinităţii limbii române şi a locului ei între limbile romanice. A pus în discuţie şi probleme de ortografie şi gramatică, aflate în atenţia Academiei Române.

În 1886, printr-o acţiune coordonată de forţele antiromâneşti de la Universitate, este forţat să-şi părăsească postul. Va fi înlocuit cu Gr. Moldovan, care nu avea pregătire filologică, fiind absolvent al Facultăţii de Drept. A redactat o gramatică a limbii române, *Román nyelvtan*, puţin folosită. De o atenţie ceva mai mare s-au bucurat două cursuri: *Originea şi formarea limbii române prezentată în literatura de specialitate maghiară* şi *Pe baza studiilor române explicarea articolului românesc în cele trei dialecte*, la care putem adăuga încă două studii: *Elemente turceşti şi maghiare în limba aromână* şi *Date despre dialectul mace*doromân. Majoritatea articolelor au fost publicate în revista „Hungaria", la care era redactor-şef, şi nu se caracterizează prin originalitate şi nici printr-o contribuţie aparte a autorului. Dacă i

BDD-V686 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:07 UTC)

se poate atribui o calitate aparte lui Gr. Moldovan, aceasta ar fi în domeniul jurnalisticii, prin înfiinţarea revistei „Hungaria" şi mai apoi a ziarului cu acelaşi titlu. Cu articolele scrise şi în limba română, şi în limba maghiară, se încerca o propagandă în Ardeal, şi nu numai, conform indicaţiilor primite de la Budapesta, din partea contelui Apponyi şi a colaboratorului fidel, Oscar Trefort, ministru în acelaşi guvern. Grigore Moldovan, în general, nu era de acord cu părerile autorilor români şi ale celor care combăteau teoriile lingviştilor şi istoricilor maghiari şi austrieci. Întreaga sa activitate este ambiguă. Când nu a mai putut face faţă fluxului informativ privitor la limba română, a acceptat colaborarea cu un tânăr profesor de la Năsăud, viitor mare lingvist, colaborator al lui Sextil Puşcariu, nimeni altul decât Nicolae Drăganu, fost eminent student al Universităţii de la Budapesta. Nici în zilele noastre, Gr. Moldovan, în mediile universitare şi în lumea filologică, nu este citat, mai mult este menţionat pentru activitatea de redactor al celor două publicaţii (vezi Köpeczi 2001).

După 1918, cei doi profesori sunt, în bună măsură, pe nedrept ignoraţi.

2. Odată cu preluarea funcţiei de Rector al Universităţii din Cluj, Sextil Puşcariu va primi şi misiunea de a reorganiza Facultatea de Litere şi Filosofie. Era membru al Academiei Române, profesor şi decan la Universitatea din Cernăuţi, se va angaja imediat după Unirea de la Alba Iulia la reorganizarea învăţământului universitar şi nu numai. Fost student eminent al mai multor universităţi austriece, germane şi franceze şi colaborator la publicarea mai multor studii cu profesori celebri, dintre care îl amintim pe W. Meyer-Lübke, cel care l-a susţinut foarte mult şi care l-a sfătuit să preia catedra de la Cernăuţi. Odată cu preluarea funcţiei de Rector şi şef de catedră, va înfiinţa şi Muzeul Limbii Române, loc în care şi s-a format „cea mai bună şcoală românească de lingvistică dintre cele două războaie mondiale". Aici, la Muzeul Limbii Române, s-a continuat redactarea *Dicţionarului limbii române* şi *Atlasul lingvistic român*. Tot aici se redacta şi revista „Dacoromania", în care au văzut lumina tiparului articole de valoare din domeniul filologiei. Preocupările savantului român vizat istoria limbii, dialectologia şi geografie lingvistică, fonetica, fonologia, lexicografia şi lexicologia. Şi azi se citeşte cu interes şi este amintit discursul de recepţie la primirea în rândurile Academiei, intitulat semnificativ *Locul limbii române între limbile romanic*e.

Sextil Puşcariu a ştiut să preia părţile pozitive de la şcoala neogramaticilor şi a lingviştilor comparativişti şi să le aplice la noile idei ale epocii (vezi studii ca *Morfofonemul şi economia limbii*, *Consideraţii asupra sistemului fonetic şi morfologic al limbii române* ş.a.). Domeniul predilect (dacă putem vorbi de aşa ceva în cazul unui lingvist complet cum a fost Sextil Puşcariu) rămâne lexicografia-lexicologia. Avea 28 de ani când a publicat, în 1905, *Etymologisches Wörterbuch der romänischen Sprache*, I. *Lateinisches Element mit Berücksichtigen aller romänischen Sprachen*, iar Academia Română i-a încredinţat conducerea lucrărilor pentru elaborarea Dicţionarului limbii române (cunoscut ca Dicţionarul Academiei), lucrare încheiată abia cu puţini ani în urmă de către colective largi de cercetători din prin-

BDD-V686 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:07 UTC)

cipalele centre filologice ale ţării. Apoi, convins de importanţa dialectologiei în studierea limbii române, care avea un specific aparte în lumea limbilor romanice, va iniţia cercetările româneşti de geografie lingvistică, materializate, în primul rând, în cea de a doua operă monumentală a lingvisticii româneşti, după Dicţionar, de care este legat numele lui Sextil Puşcariu: *Atlasul lingvistic român*; el a coordonat şi a asigurat apariţia celor două părţi ale Atlasului, început în anii ’20 ai secolului trecut: partea I, cuprinzând ancheta lui Sever Pop (din care, din păcate, au fost publicate doar două volume) şi partea a II-a, ancheta lui Emil Petrovici (cu două volume publicate înainte de Al II-lea Război Mondial şi şapte volume, în serie nouă, după 1950). La acestea, se adaugă o inovaţie extrem de bine primită în romanistica europeană, şi anume publicarea, în paralel, a unui *Mic Atlas lingvistic român*, în care se reia, cu simboluri colorate, materialul din hărţile mari ale atlasului; din acesta, au fost publicate opt volume.

Sextil Puşcariu a gândit, de asemena, şi a realizat, parţial, o sinteză de mari dimensiuni în patru volume, intitulată *Limba română*. Din aceasta, a reuşit să realizeze doar două: primul, subintitulat *Privire generală* (1940), şi al doilea, *Rostirea*, publicat postum (în 1959). Amândouă volumele, după cum au remarcat foarte mulţi comentatori, se caracterizează printr-o bogată informaţie şi printr-un limbaj accesibil. Dacă ar fi fost terminată toată lucrarea, aceasta ar fi fost o realizare unică prin dimensiuni şi valoare, în românistică şi romanistică. Volumul III ar fi trebuit să se numească *Organizaţia limbii*, iar ultimul, *Cugetarea lingvistică*. Profesorul G. Istrate remarca în studiul introductiv de la reeditarea din 1976 a volumului I:

> „În această atmosferă de continuă efervescenţă ştiinţifică, de elan tineresc şi de patriotism înalt a lucrat tot timpul cât a stat la Cluj, Sextil Puşcariu. În această atmosferă a fost elaborată şi «Limba română», carte fundamentală în lingvistica românească” (Istrate 1976, p. XIX–XX).

Nu pot fi trecute cu vederea cele trei volume intitulate *Studii istroromâne* (1906, 1926, 1929), lucrare de referinţă despre un dialect al limbii române, aproape dispărut astăzi şi de care se vorbeşte tot mai rar în ultimul timp. Amintim şi alte lucrări de dimensiuni mai mici, apreciate şi azi: *Die rumanischen Diminutivsuffixe* (1899); seria de articole publicate în diverse reviste ale timpului privitoare la etimologia unor cuvinte, material care a stat la baza redactării Dicţionarului Academiei; articolul citat de foarte mulţi istorici literari, intitulat *Un poet: Lucian Blaga*, prin care îl introduce în literatura română pe renumitul poet şi filosof de mai târziu, publicat în revista „Glasul Bucovinei” (1919, nr. 49). Nu poate fi uitat volumul *Istoria literaturii române – Epoca veche*, apărut în mai multe ediţii, iar memoralistica românească s-a îmbogăţit cu patru volume de excepţie: *Braşovul de altădată*, *Călare pe două veacuri*, *Memorii* şi *Spiţa unui neam din Ardeal*. O *Biobibliografie* apărută în anul 2000 şi pe care o datorăm Elisabetei Faiciuc facilitează documentarea asupra vastei şi încă prea puţin cunoscutei opere a ilustrului lingvist şi om de cultură Sextil Puşcariu.

BDD-V686 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:07 UTC)

Sextil Puşcariu a fost un intelectual activ, a scris mult, dar a fost şi un om al cetăţii. Nu poate fi trecut cu vederea efortul depus pentru înfiinţarea „Frăţiei Ortodoxe Române", nici activitatea de diplomat, în trei momente de mare importanţă pentru destinul României: în 1919, la Cernăuţi; în anii interbelici, la Liga Naţiunilor, ca delegat al Regatului României, şi în timpul Războiului, la Berlin, ca director al Institutului cultural Român; prin tot ce a realizat în aceste calităţi, a dovedit ceea ce, azi, e definit ca „diplomaţie culturală".

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Densusianu 1905 = Ov. Densusianu, *În amintirea unui învăţat – Timotei Cipariu*, în „Viaţa nouă", I, 1905, nr. 11, p. 241.

Farkas 1896–1897 = Farkas Gyalai, *Lumea învăţată în numiri*, în „Ungaria", VI, 1896–1897, nr. 1.

Istrate 1976 = G. Istrate, *Prefaţă* la Sextil Puşcariu, *Limba română*, I. *Privire generală*, Editura Minerva, Bucureşti, 1976.

Köpeczi 2001 = Köpeczi Béla, *Moldován Gergely, a lapszerkesztő* (Makovan Gr. – redactorul), Budapesta, 2001.

LA CHAIRE DE LANGUE ROUMAINE DE L'UNIVERSITÉ DE CLUJ ET SEXTIL PUŞCARIU
(*Résumé*)

Le Professeur G. G. Neamţu a dirigé, ces dernières années, la chaire de langue roumaine de la Faculté des Lettres. Elle est parmi les premières chaires de l'Université de Cluj et le long de ses années d'existence, elle a prouvé son importance. L'auteur du matériel réalise une présentation des premiers trois professeurs qui ont conduit ce département, parmi lesquels on peut mentionner aussi Sextil Puşcariu.

Cuvinte-cheie: *Universitatea din Cluj, Catedra de limba română, Gr. Silaşi, S. Puşcariu.*
Keywords: *Université de Cluj, la chaire de langue roumaine, Gr. Silaşi, S. Puşcariu.*

Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară
„Sextil Puşcariu"
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, 21

BDD-V686 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:07 UTC)